

تأثیر آموزه‌های دینی در به کارگیری اخلاق عمومی و حرفه‌ای دانشجویان رشته پزشکی

محبوبه خادم ابوالفضل^۱، غلامرضا عطایی^{۱*} (MSc)

۱- گروه پرتوپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل

دریافت: ۹۱/۹/۱۳، اصلاح: ۹۱/۱۱/۲۴، پذیرش: ۹۱/۱۱/۲۶

خلاصه

سابقه و هدف: امروزه این سوال که جنبه های معنوی سلامت چگونه می توانند در پارچوب ارتباط پزشک و بیمار قرار گیرند به یکی از بحث های جدی در حوزه پزشکی و احترام به ارزش های بیمار تبدیل شده است. مقاله حاضر با هدف بررسی تاثیر شاخصه های اخلاق قرآنی و اسلامی از طریق ارسال ایمیل به دانشجویان سال آخر رشته پزشکی اجرا شد.

مواد و روشها: در این مطالعه مداخله ای، تعداد ۷۵ نفر از دانشجویان سال آخر رشته پزشکی در دانشگاه علوم پزشکی بابل با روش غیر تصادفی آسان وارد مطالعه شدند. ابزار جمع آوری داده ها شامل چک لیست عملکرد رفتار دانشجویان با پرسش نامه محقق ساخته، براساس ویژگی های اخلاقی استخراج شده از قرآن و احادیث تنظیم شده بود. هر هفته سه بار مطالب استخراج شده از منابع اسلامی به ایمیل شرکت کنندگان ارسال می شد. تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از آزمون تی وابسته در نرم افزار SPSS ۱۹ انجام شد.

یافته ها: عمده ترین یافته های پژوهش نشان دهنده تاثیر آموزه های قرآن در افزایش بکارگیری مولفه های اخلاق عمومی و ثابت ماندن مولفه های اخلاق حرفه ای بود. **نتیجه گیری:** اگر چه ارتقای اخلاق حرفه ای نیازمند یک سلسله آموزش های بلند مدت تر می باشد اما نتایج این تحقیق نشان از تأثیر راهکارها و آموزه های دینی در افزایش به کارگیری مداخله های اخلاق عمومی می باشد.

واژه های کلیدی: آموزه دینی، اخلاق پزشکی، قرآن کریم.

مقدمه

را به رشد و ارزش های اخلاقی در ابعاد گوناگون در زندگی دعوت می کردند (بقره - ۹۰) (۴). دانش اخلاق که عهده دار تأمین سلامت روح و درمان بیماری های ناشی از آن می باشد در همین راستا شکل گرفته است (۷). با مراجعه اجمالی به منابع اسلامی به وضوح می توان به اهمیت حرفه پزشکی و جایگاه ارزشمند آن در اسلام واقف شد اهمیت این موضوع از چند جهت قابل بحث می باشد. یک جنبه آن به این صورت است که می توان بیان کرد سلامتی انسان امری اجتناب ناپذیر است به این معنی است که انسان بدون سلامتی نمی تواند به زندگی خود ادامه دهد. بیماری آرامش انسان را می گیرد و فعالیت های طبیعی او را مختل می کند. مراجعه به پزشک به طور عمده در هنگام بیماری انجام می شود. البته پزشک در شرایط بحرانی با فرد رو برو می شود و لذا حرفه پزشکی از اهمیت بالا و حساسی برخوردار است. امام علی(ع) می فرماید: «الصحۃ افضل النعم» یعنی سلامتی برترین نعمت ها است و پزشک این نعمت بزرگ را به بیمار بر می گرداند. بنابراین ارزش حرفه پزشکی از نظر اسلام تابع ارزش سلامتی از نظر اسلام است. جنبه دیگری که می توان بحث کرد این است که زمینه های توجه به خدا در حرفه پزشکی فراوان است. با توجه به این که

پروردگار عالم برای همه ابعاد و شئون زندگی بشر برنامه جامع و کاملی را در قالب دین وضع نموده و از کوچک ترین نیازهای زندگی انسان و صحت جسمانی او تا بزرگ ترین آنها که موجب آرامش و سلامت روح است غفلت نورزیده تا او را به منزلت و جایگاه ابدی اش برساند. در کتب اخلاقی حکمای اسلامی حدیث نعمتان مجهولتان الصحۃ والامان (۱). در موارد متعددی یافت می شود که در آن علم اخلاق با طب مقایسه شده است بنا به گفته یکی از حکما، ردایل اخلاقی روح و جسم را به هلاکت و شقاوت می کشاند و راه درمان آن بازگشت به فضایل اخلاقی است (۲). حکیمان مسلمان در تعریف علم اخلاق از علم طب کمک می گیرند و وظیفه علم اخلاق را همانند علم طب حفظ سلامت و درمان مرض می دانند (۳). در بسیاری از آیات برای سلامت روح به اعتدال توصیه می شود (۴). روایتی از پیامبر اکرم(ص) است که بهترین کارها میانه روی در آنهاست (۵). حضرت علی(ع) می فرماید: چپ و راست بیراهه است و راه میانه نجات است (۶). بی تردید گرایش به ارزش های اخلاقی به طور فطری در نهاد آدمی وجود دارد. از این رو پیام آوران الهی همواره با تکیه بر فطرت، مردم

* نویسنده مسئول مقاله:

آدرس: بابل، دانشگاه علوم پزشکی، دانشکده پیراپزشکی، گروه پرتوپزشکی، تلفن: ۰۱۱-۲۲۳۴۱۴۲

با استفاده از آزمون تی وابسته و مستقل و آنالیز واریانس یکطرفه با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۱۹ انجام شد.

یافته ها

در این مطالعه ۷۵ دانشجوی سال آخر پزشکی که اعلام آمادگی نموده و آدرس ایمیل خود را در اختیار محقق قرار دادند وارد مطالعه شدند و با پرسشنامه نهایی ۱۶ سوالی در مدت دو ترم تحصیلی (۳۰ هفته) در طی بازه های زمانی ۳ ماهه تحت بررسی قرار گرفتند. که ۴۱ نفر آنها مرد (۵۳/۳٪) و ۳۴ نفر زن (۴۶/۷٪) با میانگین سنی ۲۵ سال بودند. بیشترین سن ۲۹ و کمترین سن ۲۵ سال بوده است. ۳۰/۲٪ دانشجویان بعد از تکمیل پرسش نامه بعد از آموزش قرآنی، کاربرد شاخصه های اخلاق قرآنی را از بعد اخلاق عمومی و حرفه ای افزایش یافته ۶۱٪ فقط مولفه های اخلاق عمومی را افزایش یافته اعلام کردند و ۹/۳٪ اعلام کردند پس از آموزش در هیچ یک از مولفه های اخلاق عمومی و حرفه ای آنها تغییری حاصل نشد، با این وجود هیچ موردی از تغییر منفی دیدگاه دانشجویان پزشکی گزارش نشد. براساس نتایج این مطالعه مشخص شد که بین جنسیت و سن دانشجویان با کاربرد مولفه های اخلاقی عمومی و حرفه ای آنها ارتباط معنی داری وجود ندارد. همچنین پایایی آزمون در مطالعه اصلی از طریق آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۹ بدست آمد. جدول شماره ۱ میانگین نمرات دانشجویان پزشکی را قبل و بعد از آموزش شاخصه های دینی که در آیات قرآن به صراحت آمده است، نشان می دهد. به عنوان مثال در مورد امانت در آیه ۳۵ سوره معراج خداوند می فرماید "آنان که امانت ها و عهد خود را رعایت می کنند و آنها که بر شهادت های خویش ایستاده اند و کسانی که بر نمازهایشان مواظبت دارند، آنها هستند که در باغهای بهشت گرامی خواهند بود".

جدول ۱. میانگین نمرات دانشجویان پزشکی قبل و بعد از آموزش در مورد شاخصه های اخلاق حرفه ای و قرآن

میانگین شاخصه	قبل از آموزش	بعد از آموزش
امانت	۲/۳	۴/۳
راستگویی	۴/۸	۴/۹
خوش رویی	۳/۹	۴/۳
نظافت	۵	۵
آراستگی	۵	۵
طمع ثروت	۲	۱/۲
لحن ملایم	۳/۸	۴/۲
برخورد نیکو	۴/۵	۴/۹
دلسوزی	۳/۹	۴
مهربانی	۳/۷	۴/۱
ترش رویی	۲/۳	۱/۸
شتاب زدگی	۲/۲	۲
راز نگهداری	۴	۱/۴
عدم افشای اسرار بیمار	۴/۴	۴/۴
استفاده از مشروبات الکلی	۱	۱
خوش گذرانی	۲	۱

علم پزشکی به درمان بیماری و حفظ سلامت انسان می پردازد، پزشک باید خصوصیات و ظرافت نظام خلقت را در بدن مورد مطالعه قرار دهد.

بنابراین در طول دوران آموزش و حتی در هنگام درمان به طور مداوم با پیچیدگی های نظام هستی سرو کار دارد و این مسأله باعث می شود که پزشک بیش از سایر افراد به عظمت الهی توجه داشته باشد و زمینه سیر و سلوک و کسب معنویت برای او فراهم تر است. لذا حرفه پزشکی بیشتر از سایر حرفه ها انسان را با خدا مرتبط می کند. خداوند در سوره مائده آیه ۳۲ می فرماید: «و من احياها فکانما احيا الناس جميعا...» (۴). یعنی هرکس انسانی را زنده نماید گویا به همه انسان ها حیات بخشیده است. امروزه شاهدیم که بیماران بیش از پیش از پزشکان می خواهند که آنها را به عنوان یک کل و نه یک مورد بیماری ببینند، در واقع خواستار توجه به بعد سلامت معنوی هستند (۹). این سوال که جنبه های معنوی سلامت چگونه می توانند در چارچوب ارتباط پزشک و بیمار قرار گیرند به یکی از بحث های مهم امروزی در حوزه پزشکی و احترام به ارزش های بیمار تبدیل شده است (۱۰). از این رو هدف این مطالعه بررسی تاثیر آموزش بر بکارگیری ویژگی های اخلاق قرآنی توسط دانشجویان سال آخر پزشکی در دانشگاه علوم پزشکی بابل می باشد.

مواد و روشها

در این مطالعه مداخله ای جمعیت تحت مطالعه، دانشجویان سال آخر رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی بابل بوده و نمونه گیری به صورت غیر تصادفی آسان انجام شد. حجم نمونه ۷۵ نفر و میزان پاسخ دهی صددرصد بوده است. ابزار جمع آوری داده ها پرسش نامه ای ۲۰ عبارتی بود که روایی آن به صورت «روایی محتوی» مورد بررسی قرار گرفت. به این صورت که ده نفر از متخصصان حوزه علوم قرآنی از نظر جامعیت، صحت و وضوح سوالات، پرسش نامه را مورد بررسی قرار داده و نهایی کردند. پس از روایی سنجی یک بعد، تعداد ۴ سوال حذف شد و در نهایت ۱۶ سوال باقی ماند. مقدار شاخص روایی محتوایی آن با استفاده از معادله (۱) محاسبه شد.

$$CVI(Content Validity Index) = \frac{\sum CVR}{Retained number} \quad (1)$$

در معادله

(۱) $\sum CVR$ مخفف Content Validity Ratio به معنی نسبت روایی محتوایی است که مقدار آن در این مطالعه ۱۱/۰۶ است و Retained number تعداد سوالات باقی مانده ۱۶ عبارت است. شاخص روایی محتوایی که مقدار آن از معادله (۱) محاسبه شد برابر با ۰/۷ است که نشان دهنده جامعیت قضاوت های مربوط به روایی یا قابلیت آزمون یا ابزار نهایی است. طبقه تکمیل این پرسش نامه به روش خود ایقایی بود. در این پرسش نامه با مقیاس لیکرت از تأثیر آموزش به وسیله ایمیل های ارسالی برگرفته از مفاهیم قرآنی - اخلاقی سوال شد. در طیف ۵ درجه ای لیکرت در این پرسشنامه از حالت کاملاً موافق (۵) تا کاملاً مخالف (۱) امتیاز بندی شد. همچنین، به کمک چک لیست های محقق ساخته که روایی آن همراه با پرسش نامه تأیید شد، رفتار دانشجویان مورد بررسی قرار گرفت و تجزیه و تحلیل یافته ها پس از بررسی شرایط نرمال بودن

آموزش داده شده باشد. احتمالاً اگر در آموزش‌ها از نقطه نظرات متخصصین علوم قرآنی که با حرفه پزشکی آشنایی دارند، استفاده می‌شد، این موضوع می‌توانست در شاخصه‌های اخلاق حرفه‌ای هم تأثیرگذاری بیشتری داشته باشد. هر چند می‌بایست در نظر داشت که ارتقاء اخلاق حرفه‌ای نیازمند سلسله آموزش‌های بلند مدت تر می‌باشد. نتایج این تحقیق نشان داد که دانشجویان رشته پزشکی از آموزش‌های مبتنی بر رسانه‌های نوین استقبال می‌کنند. البته این امر با در نظر گرفتن مشغله‌های کاری و درسی دانشجویان این رشته بسیار ارزشمند می‌باشد. از سوی دیگر باید توجه کرد با آموزش الکترونیکی می‌توان از سیستم‌های مدیریت یادگیری نیز استفاده نمود که احتمالاً اثر بخشی بیشتری خواهد داشت.

تقدیر و تشکر

بدینوسیله از گروه معارف دانشگاه علوم پزشکی بابل و گروه علوم قرآنی دانشکده علوم انسانی دانشگاه مازندران تقدیر و تشکر می‌گردد.

همانطور که در جدول شماره ۱ مشهود است، ۵ شاخص از ۱۶ شاخص شامل خوش گذرانی، استفاده از مشروبات الکلی، شتاب زدگی، ترش رویی و طمع ثروت جزء اعمال ناپه‌نجان اجتماعی و اسلامی محسوب می‌شوند، بعد از آموزش کاهش یافته‌اند. همچنین از ۱۱ شاخص باقیمانده مورد مطالعه که جزء هنجارهای اجتماعی و اسلامی محسوب می‌شوند، ۸ شاخص از آن بعد از آموزش افزایش و ۳ شاخص ثبات وضع گذشته را نشان دادند. بر اساس یافته‌های موجود می‌توان بیان داشت، در کل آموزه‌های دینی بر اخلاق دانشجویان تأثیر مثبتی داشته است ($p < 0.05$).

بحث و نتیجه گیری

نتایج به دست آمده تأثیر گذاری مطالب آموزشی از طریق ایمیل بر نگرش و نوع رفتار اخلاقی قرآنی شرکت کنندگان در پژوهش را نشان می‌دهد. البته تأثیرگذاری بیشتر این آموزش بر روی اخلاق عمومی می‌تواند به علت نوع اعتقادات خانوادگی و زمینه‌های ذهنی دانشجویان و همچنین نوع مطالب

The Influence of Religion on Public and Professional Ethics of Medical Students in Babol University of Medical Sciences

M. Khadem Abolfazli (MSc)¹, G. Ataei (MSc)^{* 1}

1. Department of Radiotherapy, Paramedical Sciences School, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran

Biannual Medical Education, Babol Univ Med Sci; 1(1); Autumn, Winter 2012-2013; pp: 51-55

Received: Dec 3th 2012, Revised: Feb 12th 2013, Accepted: Feb 2th 2013.

ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVE: Nowadays, the question of how the moral aspects of health can be put into the framework of patient-physician relationship has turned into a serious debate in the field of medicine and patients' rights. This study was conducted to examine the effect of application the ethical codes of Quran and Hadith on the ethical aspects and behavior of medical students through sending emails.

METHODS: In this interventional study, 75 medical students in Babol medical University were selected through non-randomized simple sampling method. The means of data collection were students' ethical conduct checklist and a questionnaire which were prepared by the researcher according to the ethical traits extracted from Quran and Hadith. Concepts extracted from Islamic resources were sent to the email addresses of medical students 3 times a week. Data were analyzed through dependent t-test using SPSS software version 19.

FINDINGS: The major findings of the study indicated the positive effects of Quran teaching on enhancing the application of the ethical codes of conduct and stabilizing the professional codes of ethics.

CONCLUSION: Although improving professional ethical conduct requires long-term training programs, the findings of this study indicated that religious education can be effective in using the general codes of ethics.

KEY WORDS: *Religious teachings, Medical Ethics, Quran*

^{*}Corresponding Author;

Address: Department of Radiotherapy, Paramedical Sciences School, Babol university of Medical Sciences, Babol, Iran

Tel: +98 111 2234142

E-mail: gh.ataee@mubabol.ac.ir

References

1. Neyshabouri M.F, Rozat-al-Vaezin, Iran, Qom, Dalile ma Pub 2001; 221-4.
2. Naraghi M, Jame-al-Saadat, Iran, Tehran, Hekmat Pub 2000; 85-103.
3. Naraghi A, Meraj-al-Saadat, Tehran, Dehghan Pub 2000; 95.
4. Holy Quran Maedeh sorah:32, Baghareh sorah:90
5. Majlesi M, Bahar-al-Anvar, Lebanon, Al- Vafa Pub 1995; kalamate ghesar:65.
6. Imam Ali, Nahj-al-Balagheh, Translated by Feyz-al-Eslam S.A.N, Iran, Ahmadi Pub 1997.
7. Najafi M.H, Javaher-al-Kalam, Iran, Tehran, Moosa Tehrani Pub 1990; 240.
8. Reyshahri M. M, Mizan-al-Hekmah, Iran, Qom, Dar-al-hadis Pub 2003; 475.
9. Koenig H.G, Religion, Spirituality, and Medicine, Application to Clinical Practice JAMA 2000; 284(13): 1708.
10. Levin J. S, Larson D.B, Puchalski C.M. Religion and spirituality in medicine, research and education. JAMA 1997; 78(9): 792-3.